Надія Блажкевич

Педагогічний аспект фізичного виховання молоді у школах і громадських організаціях на західноукраїнських землях 1900-1939рр.

Сьогодні в Україні відбуваються глибокі політичні, економічні та соціальні зміни, котрі певною мірою впливають на нас. В сучасних умовах, коли стан здоров'я і фізичної підготовленості молоді викликає все більшу занепокоєність, у зв'язку з погіршенням екологічного стану в державі, значної актуальності набувають питання загально-педагогічної, фізичної підготовки української молоді.

З історичної точки зору, стан системи фізичного виховання обумовлюється економічними, політичними, соціальними, культурними чинниками, а також ефективністю поставлених завдань, організаційних форм, змісту та педагогічних умов, які забезпечують її якісне функціонування.

У статті ми розглянемо, як на західноукраїнських землях 1900–1939 рр. пропагувалося фізичне виховання та вказувалось на суть та значимість.

Близьким до нашого дослідження є наукові розробки ряду авторів: Вацеба О.М., Олійник М.О., Трофим'як Б.Є., Чудінов І.Г., І.Андрухів, Винничук О.Т. Водночас, залишаються недостатньо вивченими педагогічні аспекти фізичного виховання молоді у школах і громадських організаціях на західноукраїнських землях 1900–1939 рр. Саме тому **метою статті** є: дослідити педагогічний аспект фізичного виховання молоді у школах і громадських організаціях на західноукраїнських землях досліджуваного періоду.

На основі здобутків сучасної історико-педагогічної науки можна з упевненістю твердити, що на початку XX ст. в українській педагогічній науці західноукраїнських земель чітко простежується думка щодо мети і завдань національних виховних інституцій, де б українська молодь виховувалася національно свідомою та фізично здоровою на засадах християнської моралі, культурній спадщині минулого, лицарських традиціях княжої та козацької доби [3, 83].

Виходячи з умов, в яких перебували українці та враховуючи те, що навіть і в українських школах існував «польський дух», який передавався через учителів, недосконалі підручники, навчальні програми тощо, прогресивні

галицькі педагоги вбачали можливість виховання української молоді в національному дусі саме через позашкільні молодіжні виховні товариства, в яких юнак чи дівчина повинні були вчитися «ставити свої сили на услуги громади, щоб підпорядкувати своє «Я» загальним справам (М. Галущинський) [2, 162]. Тому не дивно і те, що, зберігаючи віковічні традиції народної фізичної культури, народ намагався шукати нові засоби і форми організації роботи, звернувся до запозичень найбільш популярних тогочасних систем, адаптуючи їх до своїх умов, або створюючи власні. Тому у цей період поширюється діяльність таких молодіжних спортивних організацій, як «Сокіл», «Пласт». «Січ». «Луг», тощо [5, 104].

Товариство «Сокіл» стало одним з таких виховних товариством для десятків українців. Дана організація мала свої особливості виховної роботи. Так, пріоритетним напрямком національного виховання у діяльності «Сокола», чим воно відрізнялося, за словами його голови Івана Боберського, від інших товариств, було «загальнофізичне масове виховання».

Особливою заслугою «Сокола» слід вважати запровадження з 1901 навчального року в українських школах обов’язкових уроків фізичної культури (2 години на тиждень), створення спортивних секцій з літніх, зимових та ігрових видів спорту, організацію курсів для підготовки «провідників вправ» та « вчителів руханки», видання методично-педагогічної літератури [2, 162].

Головним в діяльності «Сокола» було навчання гімнастичним руховим діям, котрі ділились на 4 групи:

1. Вправи на приладах(перекладина, бруси, кінь) та з предметами (палиці, булави, хустини, макети зброї та інші).
2. Без приладів та інвентарю (так звані вільні вправи).
3. Групові (акробатичні та «вежі» (башня)).
4. Бойові (елементи фехтування, боротьба, тощо).

Навчання проводилось за певною схемою, кожна частина заняття мала конкретні завдання (початок, завершення, виконання вправ на приладі...) [5, 106].

Багато змін відбувалося в діяльності сокільських товариств з 1914 по 1939 роки. Аз 1921 року йде насильна заборона української мови та різко скорочується чисельність українських шкіл.

В активізації молодіжного руху польський уряд бачив загрозу, тому було видано новий закон, згідно якого товариствам заборонялось займатися політичною діяльністю та залучати до товариства молодь до 18 років. Спортивну роботу слід було проводити тільки за погодження з Державним

урядом фізичного виховання та військової підготовки. Молодь від 14 до 18 років могла належати до товариства тільки тоді, якщо вони не ходили до школи, але в такому випадку потрібна письмова згода батьків або опікунів. Права голосу на зборах вони не мали. Для підлітків 6-14 років, які ходили до школи, дозволялось організовувати окремі курси-заняття з «руханки, спорту, рухових ігор, забав» тощо, але членами товариства вони вже не могли бути [2, 173].

Такі обмеження позначились у якості роботи. «Сокола», його кількісному складі і діяльності, яка зводилася до «духовного і морального виховання та тілесного вишколу своїх членів».

До вересня 1939 року характер діяльності товариства не змінився: основна увага приділялася фізичному вихованню молоді.

На основі аналізу діяльності сокільських товариств можна зробити висновки, що пріоритетними напрямками їх виховної роботи були: формування в української молоді національної свідомості та християнської моралі; залучення до суспільно-корисної праці та оволодіння певними фаховими навиками, вихованню свідомого, фізично здорового патріота, підготовці української молоді до боротьби за державну самостійність, захисту української мови, культури, збагаченню української педагогічної науки новими підходами до навчання і виховання молоді, закладенню основ української національної школи.

В історії української педагогіки і фізичної культури зокрема, січовий рух явище унікальне. На думку Ю. Липи, на початку XX ст. «...культура тіла виявлялася в кількох формах організації: зближеної до загальноєвропейської – «Пласт», до загальнослов'янської – «Сокіл», і своєрідної української – «Січ».

Виникнення молодіжного товариства «Січ» у 1900 році було зумовлено нагальною потребою оберегти українську молодь від фізичної та моральної-культурної деградації, в умовах асиміляторської політики австрійського та польського урядів, необхідністю виховання свідомих, фізично здорових патріотів України, готових до боротьби за державну незалежність [2, 187].

Подібні за формою роботи до сокільських, Січові товариства створюють свої педагогічні засади і трансформують їх у 4 основні принципи: рівності, соборності, пошані своєї та чужої гідності, вільнодумності. Однією з найголовніших засад «Січей», яку необхідно окремо виділити, було моральне виховання молоді, з котрої мали вийти здорові та культурні члени суспільства [2, 190].

Осередки «Січей» діяли переважно у сільській місцевості. Це зумовлювало певні труднощі: відсутність належної матеріальної бази, спортивних традицій, кадрового забезпечення. У зв'язку з цим головним у фізичному вихованні було залучення до нього широкого народного загалу [5, 106].

Січовий рух був педагогічним явищем універсального характеру, він мав на меті виховання і освіту молоді на кращих національних традиціях, став складовою спортивно-гімнастичного руху і започаткував фізичне виховання сільської молоді з урахуванням передового європейського та національного педагогічного досвіду [5, 112].

Унеможлививши легальну діяльність проукраїнських сил у міжвоєнний період спорт надав єдину реальну можливість об'єднання. Таким чином, постало товариство «Луг», яке було аналогом «Січі». Як у січових товариствах, так і в лугових, основою їх педагогічної діяльності була фізкультурно-масова робота. Руханкові вправи мали велике організуюче, дисциплінуюче та виховуюче значення. На думку керівництва Лугу досягнути цього можна було за допомогою наступних форм роботи: «1. Поширювати і пропагувати фізичне виховання і спорт; 2. Розвивати культурно-освітницьку діяльність; 3. Видавати часописи, і підручники присвячені спортові, руханці і освіті» [2, 211].

Січові і Лугові товариства були сприятливою формою для національно-патріотичного виховання. Саме ця особливість змушувала владні державні неукраїнські чинники усіляко послаблювати й організаційно розбивати Луговий рух [1, 144]. Отже, луговий рух є яскравим явищем в українській історії. Лугові товариства активно пропагували здоровий спосіб життя, займалися фізичним вихованням сільської молоді і виховували справжніх українських патріотів.

Одним з проявів енергії молодого покоління на західноукраїнських землях став пластовий рух. Український пласт – організація скаутського типу, подібна до організацій, які виникли в Англії та поширилися в інших країнах. Через кілька років після заснування британського скаутінгу подібна організація молоді з'явилася і на українських землях.

Пластова організація була не тільки патріотичною але й виховною організацією, але передусім і організацією фізичного виховання. Спортивні та рухливі ігри були одними із основних елементів всебічної підготовки. Пластун мусів уміти стріляти з лука, плавати, ходити на лижах [1, 125].

Суть пластової виховної системи полягала у співвідношенні Пласту і школи: чи можуть вони плідно співпрацювати чи не взаємовиключають одне одного? [2, 226] Перш за все ці дві інституції покликані формувати молоду особистість, але вони стоять на різних засадах щодо досягнення даної мети. Навчання в школі було обов'язковим для пластунів, більшість з них були гімназистами. Школа, завдяки такій позиції відразу діставала пріоритет, а для пластової діяльності відводився вільний від основних занять час. Таким чином, школа в уяві молодої людини поставала як примус. Зрозуміло, що вона була покликана давати знання, потреба і доцільність яких усвідомлювалась не відразу. Вихованню, в даному випадку, відводилась другорядна роль. Пласт виступав з протилежних позицій, бо був добровільною і захоплюючою грою. У ньому не вчили і навіть не виховували, а лише допомагали «виховуватись самому, тренуватись у патріотизмі, в характері, в різних умілостях» [2, 227].

Після Першої світової війни відновлення Пласту починається у Львові. Майже при кожній українській середній школі, що тоді існували створюються пластові хлоп'ячі та дівочі відділи [1, 127].

У 1930 році Пласт охопив уже значну кількість шкільної ремісничої молоді та мав успіхи в організації сільського пластового юнацтва, а в Карпатах й скрізь на західноукраїнських землях організовувались літні табори, польська влада вирішила остаточно заборонити діяльність українського Пласту [2, 233].

Заборона офіційної діяльності Українського Пласту, найбільшої та найвпливовішої молодіжної організації, важливого чинника громадського життя національної спільноти – ще одна трагічна сторінка української історії [2, 234].

Серед багатьох чинників, що зумовлювали розвиток та діяльність Пласту на західноукраїнських землях було виховання засобами фізичного виховання, а також ідеологічний та військово-патріотичний вишкіл молоді. Виховуючи майбутню українську еліту, провідники пластового руху не забували й про виховання почуття повноправності усієї української молоді. Засоби фізичного виховання були одними з найдієвіших усієї системи пластового виховання.

Таким чином дослідивши фізичне виховання у школах і громадських товариствах можна підтвердити, що їх діяльність принесла чималі результати. Об'єднана єдиними цілями молодь у своїй діяльності досягала мети, а фізичне виховання було головним засобом у цій боротьбі.

Громадянське життя людини проявляється передусім її участю в житті нації, а тому національне освідомлення молоді є початком праці в тому напрямі. Найважливішим завданням школи на початку XX століття стало формування у молоді національної свідомості, почуття єдності з усім народом і завдяки діяльності молодіжних організацій українська національно-державницька думка захопила найкращу частину української молоді на західноукраїнських землях [4, 111].

Історія переконує в тому, що наші предки завжди надавали важливого значення вихованню підростаючого покоління. Аналізуючи розвиток і виховну діяльність громадських організацій які проводили фізичне виховання молоді, маємо можливість використовувати цей досвід для створення моделі сучасних товариств і спортивних організацій в умовах становлення демократичного суспільства. Педагогічний досвід цих організацій може стати складовою часткою в процесі виховання сучасної молоді. Традиційна фізична підготовка на навчальних заняттях не є ефективною. Існуючі програми фізичного виховання не вирішують питань формування у молоді мотивів і потреб у регулярній фізичній активності як складовій частині здорового способу життя, не виконують оздоровчої функції і потребують подальшого вдосконалення.

Розвиток існуючих і створення нових громадських організацій, які були б об’єднані спільною метою потрібні нашому суспільству для виховання свідомих, фізично здорових патріотів України.

Подальші дослідження передбачається провести у іншому напрямку вивчення педагогічних проблем фізичного виховання молоді на західноукраїнських землях 1900–1939 рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в західній Україні. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 232 с.
2. Винничук Олег. Історико-педагогічні аспекти розвитку фізичної культури. – Тернопіль: АСТОН, 2001. – 404 с.
3. Ступарик Б.М., Моцюк В.Д. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772–1939 рр.) / За ред. Ступарика Б.М. – Коломия: «Вік», 1995. – 198 с.
4. Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772–1939 рр.) / Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: ІСДО, 1994. – 144 с.
5. Філь С.М., Худолій О.М, Малка Г.В. Історія фізичної культури. Навчальний посібник / За ред. проф. С.М. Філя. – Харків: «ОВС», 2003. –

160 с.